

Frančišek Lampe (1859-1900)

**Katoliški teolog, filozof, psiholog, pisatelj,
urednik in kulturni delavec**

1. Življenje in delo

Obdobje 19. stoletja, v katerega je bilo vpeto življenje Frančiška Lampeta, je bilo obdobje nacionalnih gibanj v Evropi, vrhunca imperializma v svetu in razcveta industrijske družbe. Razmere v svetu, predvsem v Evropi, so posledično vplivale tudi na razvoj misli in dogodkov pri Slovencih. To obdobje pomeni za Slovence oblikovanje kulturne samostojnosti, ki omogoča v letu 1848 zahtevo po jezikovni enakopravnosti. Slovensko narodno prizadevanje se je tedaj strnilo v programu Zedinjene Slovenije. K spodbujanju naše narodne, kulturne in politične zavesti sta v drugi polovici 19. stoletja pripomogla predvsem taborsko in čitalniško gibanje.

Eden izmed mnogih prizadevnih zavednih Slovencev, ki je skušal slediti svetovnim in domačim tokovom spreminjajoče se človeške zavesti na vseh področjih družbenega življenja je bil tudi Frančišek Lampe: teolog, filozof, psiholog, pisatelj in urednik. Rodil se je 23. februarja 1859 v Zadlogu pri Črnem vrhu nad Idrijo. Ljudsko šolo je obiskoval v Črnem vrhu in v Idriji, gimnazijo pa je kot

gojenec dijaškega zavoda Alojzijevejšče dokončal v Ljubljani. Leta 1878 je vstopil v ljubljansko bogoslovje in bil v Ljubljani ob koncu tretjega letnika posvečen v duhovnika. Filozofski in teološki študij je nato nadaljeval v Gradcu, kjer je promoviral za doktorja teologije in filozofije. Imenovan je bil za podvodjo ljubljanskega bogoslovnega semenišča, postal pa je tudi vodja deškega sirotišča v Marijanišču in to službo opravljal do smrti. V tem času je dosegel državno kvalifikacijo ljudsko-šolskega učitelja in bil hkrati imenovan za šolskega ravnatelja in učitelja verou-

ka na marijaniški šoli, ki se je pod njegovim vodstvom razvila v štiri-razrednico. Verouk je predaval še na Mahrovi trgovski šoli v italijanskem jeziku. Septembra 1885 je postal profesor dogmatike na ljubljanskem bogoslovnem učilišču. Bil je tudi odbornik in vse do smrti podpredsednik Slovenske matice. Postal je prvi predsednik na novo ustanovljenega Čebelarskega društva, januarja 1900 pa je bil imenovan še za kanonika ljubljanskega stolnega kapitlja (Lambergov kanonikat). Us-

Frančišek Lampe

tanovil in urejal je tudi literarno revijo *Dom in svet*. Umrl je 24. septembra 1900, star komaj 41 let.¹

2. Pisatelj in urednik

Frančišek Lampe je začel pisateljvati v rokopisni list *Domače vaje* že kot gojenec Alojzijevega. Kot abiturienta ga je najprej mikal študij filozofije in šele po daljšem duševnem boju se je na pobudo škofa Pogačarja odločil za teologijo, prepričan, da ga to ne bo oviralo pri njegovi znanstveni usmeritvi in leposlovnem delu. Čeprav se je vneto posvečal strokovnemu učenju, je v študijskih letih nenehno mislil tudi na leposlovno delo.

Med kolegi bogoslovci je ustanovil Ciriško društvo, ki naj bi vzgajalo katoliške pesnike in pisatelje po načelih in praksi versko in moralno neoporečnega slovstva. Obenem je pod psevdonimi Svetilko, Fr. Svetilko, Sr. Svetli, L., z raznimi članki o kulturnih vprašanjih pridno zalagal tedanja glasila. Pisal je za *Slovenca*, *Zgodnjo danico* in *Mohorjevo družbo*.²

Po zaključku rednega študija (1885) je Lampetovo znanstveno in leposlovno delo doživelo pravi razcvet. Uveljavil se je s številnimi spisi na pastoralno-teološkem, filozofskem, psihološkem in leposlovnem področju. Z Jegličevim odhodom v Sarajevo je prevzel uredništvo *Glasov katoliške družbe*. Namesto *Glasov* je leta 1887 oživil *Slomškove Drobtnice*, ki naj bi "vnemale za krščansko življenje ... z malimi stvarmi", čeprav je v njih objavljaj tudi daljše prispevke, npr. obširno razpravo o duhu sv. Frančiška Saleskega, biografijo prvega krščanskega sociologa župnika Ivana Belca (1889) in Ljudevita Perona (1891), spominški članek *Beseda o prvem slovenskem katoliškem shodu* (1892) in *Sv. oče Leon XIII.* (1893).

V *Duhovnem pastirju* je objavil preprosto in lepo napisane *Apologetične razgovore*. Ista revija mu je kasneje objavila tudi *Obrambne govore* in ocene teoloških del. Pastoralno bo-

goslovje je obogatil tudi s prevodom Cramerjevega dela *Apostolski dušni pastir* (1890).

Kot glasnik religiozno in npravstveno neoporečnega slovstva je s pomočjo članov Ciriškega društva hotel ustanoviti tudi časopis.³ Frančišek Lampe je bil nekoliko mlajši Mahničev sodobnik. V javnosti je nastopil skoraj istočasno. Literarno revijo *Dom in svet* je ustanovil januarja 1888, pol leta pred Mahničevim *Rimskim katolikom*. Vsak je urejal svojo revijo, oba sta se živo zanimala za filozofijo ali "modroslovje", toda vsak na svoj način. Nasproti Mahničevi nepopustljivi, tudi napadalni miselni drži, je Lampe izrazilo miren, zmeren, blag, zlasti pa prepričan, da *Dom in svet* ne sme služiti načelni borbi proti liberalni kulturi, temveč pozitivnemu umetniškemu in vzgojnemu delu.⁴

Dom in svet je nastal iz njegove kulturne zavesti in iz skrbi pred očitki liberalizma, da so slovenski katoličani kulturno zaostali. Kot navdušenec za leposlovje je hotel biti ne le iniciator, temveč tudi idejni voditelj sodobne, resnične in zanimive literarne smeri. *Dom in svet* je polagoma postal iz neke vrste slovstvene vadnice za versko neoporečno domačijsko slovstvo organ zavestne katoliške literature in se povzdignil do veljave uglednega literarnega lista. Lampe je vabil, vzgajal in spodbujal mlade pesnike, pisatelje, slikarje in glasbenike. Tudi sam je veliko pisal v list in na platnice. Poleg filozofskih in psiholoških razprav je v revijo prispeval krajše biografije, potopise in številne spise poučnega značaja. Izstopajo tudi njegove načelne razprave in izjave. Lampe se je moral braniti na dve strani – enim je bil premalo katoliški, ker je bil mil v sodbah, drugim je bil preveč katoliški in zaradi tega omejen. Prvi očitek se je slišal iz Mahničevih, drugi pa iz Aškerčevih krogov. Nasproti prvim Lampe odločno naglašja, da se od nikogar ne da učiti, kaj je katoliško. Kar zadeva npravnih načel, so mu le-ta veljavna tudi v leposlovju ("kar ni npravno, ni lepo"). Nekateri kri-

tiki so po njegovem mnenju bolj ozkosrčni in goreči kakor učeni. Vendar pa je res, da je sam bolj mil v sodbah, ker drugače ne more "ne po svojem značaju, ne po svojih nazorih". Nasproti drugim Lampe poudarja, da katoliška vera ne nasprotuje "ne vedi, ne umetnosti, ne napredku", da katoliško stališče ni enostransko, ampak je obče-človeško in da se v krščanstvu izraža najčistejša človečnost. Svoboda mišljenja namreč ne pomeni, da bi bil duh svoboden glede resnice, ampak pomeni predvsem to, da mora biti človek "živo in čisto prepričan" o tem, kar uči ali zagovarja.⁵

Izredno ustvarjalno je bilo tudi Lampetovo sodelovanje z *Mohorjevo družbo*. Najpomembnejši njegov prispevek za *Mohorjevo družbo* je delo s področja biblicistike. Sprejel je ponudbo, da priredi zgodbe Svetega pisma. Sveto deželo je bralcem najprej predstavil s knjigo v dveh zvezkih: *Jeruzalemski romar* (MD 1892 in 1893). Leta 1894 pa je izšel tudi prvi snopič *Zgodb Svetega pisma*, ki so nato izhajale vsako leto.⁶

3. Filozof in psiholog

V filozofskem delovanju zavzema Frančišek Lampe s svojo bistrino duha, filozofsko izobrazbo ter doslednim izvajanjem nedvorno izredno mesto. Njegova zasluga je, da je bila takrat tomistična filozofija na Slovenskem najmočnejša.⁷

Osnova Lampetove apologetike je filozofija. Po njegovem mnenju se mora "pravo modroslovje", ki črpa znanstvena načela in temelje pri sv. Tomažu Akvinskem, postaviti kakor protiutež sodobnim nekrščanskim in protikrščanskim nazorom. Njegovo prepričanje lahko razberemo v naslednjih besedah: "Nobena druga veda ni storila človeštvu s svojimi zmotami toliko zla kot krivo modroslovje (...). Krivemu modroslovju se moramo ustavljati z resničnim modroslovjem. Pravo modroslovje moramo ljudem pokazati tako, da umevajo, sprejemajo in ljubijo."⁸

Lampe skuša s temeljitim filozofskim in verskim proučevanjem v bralcih in poslušalcih utrditi pravo prepričanje, ki človeka navdušuje za modrost in ljubezen oziroma ga utrjuje v zapovedi ljubezni do Boga in do bližnjega.⁹

Frančišek Lampe je postal doktor filozofije z dizertacijo *Vzročnost: prispevek k spoznavni teoriji* (1885). Svoj sistem filozofije je predstavil v naslednjih delih: *Vvod v modroslovje*, (1887); *Dušeslovje I-II* (1889/90); in *Cvetje s polja modroslovskega* (1897).

Za vsako filozofsko panogo je nameraval napisati posebno monografijo, vendar mu zaradi prezgodnje smrti, zastavljen načrt ni uspelo uresničiti.

Lampe na kratko in pregledno, tako v *Vvodu v modroslovje* kakor tudi v *Cvetju s polja modroslovskega*, razlaga vsebino posameznih ali specialnih filozofskih panog. To razlaganje bi naj bilo, kakor sam pravi "mala podobica celotnega modroslovskega sistema",¹⁰ ki ga je predvsem v *Cvetju s polja modroslovskega* napisal dovolj poljudno tudi za laike. Psihologijo pa je obširno razložil tudi v svojem delu *Dušeslovje*, katerega posebni namen je znanstvena obdelava psihologije oziroma, "da razloži po enotnem načelu ali principu vse duševne pojave."¹¹

Dušeslovje je njegovo najpomembnejše delo, saj predstavlja še danes eno izmed najboljšejših knjig psihologije na Slovenskem. To je prva psihološka knjiga, napisana v slovenskem jeziku in je na ravni takratnih svetovnih psiholoških priročnikov.

Lampe ni samo prevzemal pojmovanj drugih psihologov, temveč je sistematiziral njihova spoznanja v svojski sistem. Hkrati je pokazal tudi na pomen psihologije kot vede filozofskega začetka in na njeno povezanost z ostalimi filozofskimi panogami.

Po Lampetu je človek oziroma človeška duša merilo za vse stvari, saj merimo po sebi vse, karkoli opazujemo zunaj sebe. Duša je glavni princip oziroma glavni vir našega spoz-

navanja. Zato je pomembno, da si s spoznavanjem duše pridobimo temeljito in obširno znanje.¹²

Lampe zahteva, da se dušeslovje v modroslovju obravnava na prvem mestu po empirični metodi in da razčlenjuje čutnozaznavni svet. V psihologiji razlikuje med spekulativno in empirično metodo in upošteva opazovanje, analizo in umevanje. Glavni vir pa je izkušnja: opazovanje samega sebe, opazovanje drugih, zgodovina in pesništvo. Logika se po Lampetu navezuje na dušeslovje oziroma na njem gradi. Metafizika je zanj temeljna znanost, ker gre do temeljev, tj. do Boga. Težavna, a potrebna se mu zdi tudi etika. Ker so razni sistemi omajali njene temelje, jo je potrebno povezati z metafiziko. Modroslovje je za ostale vede podlaga in vrhunec, je kraljica med vedami.¹³

4. Estetik

Frančišek Lampe je kot estetik v bistvenih potezah aristotelik. Tako pri Aristotelu kakor tudi pri Lampetu je lepota v predmetu samem, ne v ideji zunaj njega. Pri obeh nastaja estetsko ugodje prek mišljenja, čeprav je Lampe zelo pozoren na ravnovesje s čutnim ugodjem. Aristotel in Lampe razlagata in utemeljujeta estetske zakone psihološko, ne metafizično. Umetnost ima enako pozicijo – ne služi namenu zunaj sebe, temveč ima lasten cilj. Oba sledita isti "metodi", ki je induktivna in empirična.¹⁴

V pomenu in stališču estetike, ki jih Lampe razlaga v *Vvod-u v modroslovje*, poudarja, da "modroslovje razkazuje zadnje vzroke in razloge – principe vseh stvari. Ker nobena čutna stvar ni brez oblike in ker veljajo tudi za zunanje oblike gotovi principi, mora modroslovje razložiti tudi te principe. Oblika je bistven del stvari, torej mora o njej govoriti metafizika, ki razkazuje splošne dele stvari. A nekatere oblike imajo še to posebno lastnost, da vzbujajo v našem duhu prijetna čustva."¹⁵

Po Lampetu nastajajo čustva iz občutkov, iz predstav ali pa iz kakšnega drugega duševnega stanja. Lampe pravi, da ob doživljanju lepote nastane v duši estetično čustvo, ki ima posebno moč. Imenuje jo lepočutje, tj. zmožnost čutiti ali spoznavati lepoto. Vendar nič ne nastane brez vzroka, tudi čustvo ne. Prijetna čustva vzbujajo lepota, ki je na obliki. "Ako je lepota – popolnost zunanje oblike, torej je lepota nekaj sama na sebi, in ni samo čustvo. Zato ima ta veda istinit predmet in zato je tudi prava veda. Estetika je modroslovna veda, ker razlaga najvišje principe."¹⁶ Najvišje ideje, ki jih je po Lampetu vtisnil v vesoljno stvarstvo stvarnik in o katerih je govoril že Platon, so: resnica, нравno dobro in lepota. Najvišja izmed njih je ideja dobrega in po Lampetu ne more biti v resnici nič lepo, če ni tudi dobro. Prav tako je zanj obče veljavna tudi ideja resnice. "Ako bi se kaj ne ujemalo z resnico, ne more biti niti dobro, niti lepo."¹⁷ Razmerje med temi idejami pa ni samo zunanje, ampak so med seboj tesno povezane in se prešinjajo. Kjer je ena popolnoma, tam sta tudi obe drugi. Vse tri pa se lahko združujejo v eni ideji – ideji popolnosti. Po Lampetu estetika ni v prvi vrsti praktična veda. Vendar se je po poti umetnega delovanja razvila tudi v praktično vedo in sicer v nauk o umetnosti. Zato uči estetika tudi najvišje principe ali najvišja pravila, po katerih se mora ravnati umetnik. Kolikor bolj se estetika bliža polju, ki je namenjeno samo poduku za umetno delovanje, se pravi, kolikor bolj je praktična, toliko manj je modroslovna. In zato je estetika že na meji modroslovja.

Lampetovo glavno delo o estetiki – razprava *O lepoti* – je ostalo nedokončano. Poglavja o umetnosti, ki bi po načrtu sledilo, ni uspel napisati, zato je bilo potrebno njegovo pojmovanje umetnosti rekonstruirati iz drugih njegovih del. Vsa njegova stališča o lepoti se dopolnjujejo in povezujejo. Torej je v ozadju sklenjen sistematičen pogled na umetnost,

ki je razviden zlasti iz poglavja o estetskih čustvih v Lampetovi obsežni knjigi *Dušeslovje*. Pomembni so še *Estetični dokaz* med dokazi za obstoj Boga v *Apologetičnih razgovorih*, razprava *Lepota in nравnost* in nazadnje *Cvetje s polja modroslovskega*.¹⁸

V *Cvetju s polja modroslovskega* Lampe ugotavlja, da umetnost za življenje ni neizogibno potrebna in da lahko človek preživi tudi brez nje. To stališče mu omogoči, da umetnost osvobodi zunanjih drugotnih funkcij. Lampe pravi takole: "Zato pa ne spada umetnost sama pod idejo dobrote in pravice, marveč je prosto človeško delo, katero se sklada povsem le z idejo lepote. Noben naravni zakon nam ne veleva, naj vsi ljudje slikamo ali godemo na gosli; tudi ne zahteva pravica, da bi delali kipe ali zlagali lepe pesmi. Potemtakem tudi umetnost ne ustreza potrebam življenja, marveč samo lepša, kakor pravimo, življenje naše. Njen namen ni drug, kakor izvajati ali stvarjati lepe stvari."¹⁹ Ali na drugem mestu, ko pravi: "V glasbi se nam kaže umetnost v najčistejši obliki. Glasba ne služi nikaki potrebi kakor stavbarstvo, ne poučuje kakor semtertje pesništvo, ne nagiblje in ne prepričuje kakor govornišvo, marveč samo zato deluje, da ugaja in razveseljuje."²⁰

Ti stavki zelo določno kažejo, da je Frančišek Lampe prvi predstavnik katoliške kulture, ki umetnosti daje avtonomno mesto. Umetnost ne služi potrebam zunaj sebe, temveč je njen namen v kreaciji lepega. To ne pomeni, da je vsa lepota le v obliki in da umetnost ne služi ničemur. Njegov odnos do umetnosti ima neko drugo vsebino. Umetnost "ne služi ničemur", ker je ravno v njej sami skrit nekakšen sij najvišje vrednote. Lepota kot nesnovna lastnost lepih snovnih predmetov človeku razkriva tisto višjo vrednost, čeprav je njen namen v njej sami. Cilj umetnosti je kreacija lepote. Toda lepota ima v sebi nekaj, kar sega prek nje in o čemer Lampe vztrajno ponavlja, da je nerazložljivo in

nedoumljivo. Po Lampetu umetnost ni svobodna zato, ker bi nad njo ne bilo ničesar, kot mislijo mnogi, ampak ker je v njej nekaj, kar jo povezuje z najvišjo vrednoto. Zato ni podrejena nobeni delni, nižji funkciji. Vendar Lampe odločno poudarja veljavo nравnosti tudi v umetnosti. Takole pravi: "Umetnosti namen je ta, da nam prosto ustvarja lepe predmete. Vodi jo le ideja lepote, nikakor ne zahteva nравnost umotvorov od posameznih ljudi. A po lepoti deluje na umotvore tudi nравnost, ker ne more biti nič lepo, kar ni nравno-dobro; pač pa je nравno-dobro to, da se pospešuje prava lepota. Potemtakem ni umetnost neodvisna, zakaj določuje ji pot prava ideja lepote, in ideja lepote mora biti vedno v soglasju z resnico in nравno dobroto."²¹ To pomeni, da je nравnost umetnosti pravzaprav imanentna. Čeprav je nравnost v umetnosti nekako skrita, tako da je prvi in edini namen umetnosti ustvarjati lepe stvaritve, je nравnost vseeno nekakšen notranji, bistveni pogoj harmonije in lepote oziroma drugače povedano – ko v umetniškem delu naletimo na nenravnne prvine, je po Lampetovi sodbi prizadeto naše estetsko ugodje. To pomeni, da je temeljna skladnost umetniškega dela z nравnim zakonom imanentna podlaga vse umetniške lepote. S tem, ko je nравnost umetnosti nekaj notranjega in imanentnega, ni več ničesar, kar bi umetnost bistveno določalo od zunaj. Torej je v odločilni meri umetnosti zagotovljena avtonomnost. V tem je Lampetova velika teoretska zasluga in vrednost. Takšen položaj umetnosti – v Lampetovem pojmovanju umetnosti lahko vidimo katoliški model avtonomne umetnosti – bi lahko ustrezal koncepciji Tomaža Akvinskega o hierarhiji avtonomij, ki v različnih stopnjah pripadajo različnim zemeljskim stvarnostim.²²

4. Duhovnik in vzgojitelj

Frančišek Lampe se je kot duhovnik in vzgojitelj pokazal na vseh področjih svojega

delovanja; znanstvenem, pedagoškem, uredniškem idr. Posebne omembe je vredno tudi njegovo dobrodelno delovanje, kateremu je v delu z deškim sirotiščem v vzgojnem zavodu Marijanišče posvetil precejšen del svoje življenjske energije. V Marijanišču je Lampe uspešno preverjal svojo strokovno usposobljenost v praksi oziroma je svoje znanje in ljubezen skupaj s svojimi sodelavci uspešno prenašal na mladi rod. Siromašnim in tudi drugim otrokom je tako omogočil lepšo in boljšo prihodnost, tedanji družbi pa pomagal vzgojiti vrsto kulturnih in drugih delavcev.

Zgodovina vseh ustanov, kakor ga predstavlja Marijanišče, predstavlja zato tudi pomemben del naše kulturne dediščine. Nastanek in razvoj slovenske kulture je namreč bil vedno tesno povezan s področjem vzgoje in izobraževanja, ki poleg celotnega šolskega sistema vključuje tudi vzgojne zavode.

Frančišek Lampe je v Marijanišču postavil temelje pedagoško-vzgojnega dela. Načela in principe, po katerih se je izvajala vzgoja v zavodu, je strnil v pet bistvenih sklopov:²³

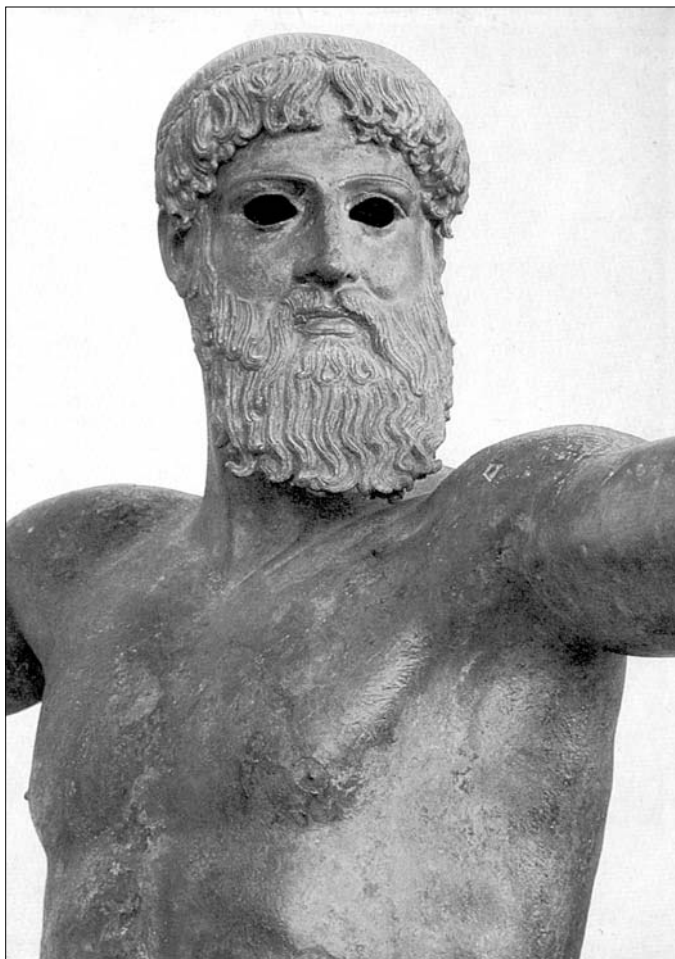
1. Vzgoja temelji na nauku svete vere: "Najprej trdimo lahko, da se vzgajajo in poučujejo vseskozi po nauku svete vere. Marijanišče je zidano na podlagi katoliške vere v duhu prave krščanske ljubezni. V tem duhu tudi živi. Brez krščanske dobrodelnosti bi moralo Marijanišče ponehati. Zato je tudi vzgojevanje popolnoma in čisto v tem duhu. Gojencem se oživlja v srcih močna vera in vne-majo se za krščansko življenje iz vere. Vsi predniki in učitelji pa tudi izkusijo, da je verski duh tista moč, ki stori največ za pravi napredek otrok v umu in v srcu. Ako so otroci dobri, so dobri, ker se dajo voditi preprostim in tako močnim verskim naukom."²⁴

2. Gojence se vzgaja kakor v domači družini in z ljubeznijo do otrok: "Drugo načelo je, da se vsi otroci vzgajajo tako, kakor bi se vzgajali v domači družini, pri očetu in materi. To načelo je – z drugo besedo – ljube-

zen do otrok. Otroci v Marijanišču lahko spoznajo, da jim predniki hočejo prav in dobro; lahko razumejo ljubezen prednikov tudi tedaj, kadar ti kaznujejo. Tako npr. vem, da se je že reklo v zavodu: "Tem ubogim otrokom, ki nimajo starišev ali so daleč od njih, ne moremo dati posebnih dobrot. Toda lahko jim damo nekaj, kar je boljše mimo vsake dobrote, in to je: ljubezen. Naj otroci vedo, da jih iz srca ljubimo." In res, otroci to vedo. Zato se vedno z zaupanjem bližajo prednikom, odkrito jim razodevajo, kar jim je na srcu. – Neizrekljivo veliko dobrega stori to načelo. Otroci so v zavodu večinoma radi, ne-radi pa gredo iz zavoda: zdi se jim, kakor bi bili tu doma. Gojenci slišijo, da so v taki hiši, ki je sezidana zanje, in zato so, kakor bi bili na svojem pravem domu."²⁵

3. Vzgoja je trda, je moška: "Tretje načelo je, kakor je izraženo v domačih navodilih: "Jarem Gospodov nositi." Vzgoja v Marijanišču ni mehkužna, ampak krepka, moška. Otroci se morajo utrditi, da bodo kdaj lahko prenašali težave življenja. Le taka vzgoja dela krepke in sposobne ljudi. Zato se ne trpi v hiši nobena mehkužnost, lenoba, postopanje: otroci naj se mnogo gibljejo in vadijo v delu in trpljenju. Četudi ne morejo dečki mnogo delati, vendar se jim mnogokrat pove, kako dobro, blagodejno in srečno je delo. Tako se dečki večinoma dobro pripravijo za svoj poznejši stan."²⁶

4. Potreben je nenehen nadzor nad gojenci: "Četrto načelo pri vzgojevanju je predstojnikom to, da niso otroci nikdar sami: vedno je kdo pri njih, ki nanje pazi. Ne samo, da s tem zabranijo prestopke in napake, navadijo se otroci tudi, da se nikdar ne spozabijo, nikdar ne zanemarijo, nikdar ne zaidejo v napake, kakor bi zašli brez nadzorstva. In ako pravimo, da je za človeka čez vse koristno, ako se navadi biti v božji pričujočnosti, tedaj je gotovo to ravnanje prednikov za otroke najboljša vaja in priprava za

Moška figura. Bron z vložki, grško delo, ok. 460 pr. Kr., Narodni muzej, Atene.

tako mišljenje ali za neprestani spomin na božjo pričujočnost.”²⁷

5. Prestopkov se ne preiskuje, temveč se jih prepoveduje: “Poslednje načelo pri vzgoji v Marijanišču je, da se prestopki in pregreški toliko ne zasledujejo in preiskujejo, kolikor se zabranjujejo. To je sila važno. Človeka moramo obvarovati greha; kdor to stori, stori sto-krat bolje, kakor da grešniku greh očita, ko je že storjen. Po tem načelu se vedno pazi, da otroci ne zaidejo v nevarnosti ali v slabe pri-like; predniki jih svarijo, da tega in onega ne smejo; v vzgledih se jim pojasni, kaj jih ča-ka sedaj in pozneje, ako se dado zapeljati iz-

kušnjava. Seveda se tudi tukaj ne zabranijo vsi grehi in prestopki, pač pa se zabranijo mnogi, in otroci se navadijo tega, kar nam naroča naš Izveličar, ki pravi: *Čujte in molite, da v izkušnjava ne padete!*”²⁸

V navodilih šolskega vodja so bile zapi-sane tudi naslednje vzgojne metode in ukrepi:

1. darila in pohvale – “gojencem se daje v obilnejši meri dobrot, na suknji nosijo odlična znamenja ali se podelijo kake primer-ne bukve”,

2. kazni – “opominovanje in navadni ukor, povstreni ukor, pridržanje v sobi med igra-njem, pritrga se opoldne ali na večer kaka jed,

post ob suhem kruhu in vodi s trdim ležiščem in poslednjič – udarci s šibo po vzadju, vendar s pristojno previdnostjo”. Gojenci, ki so bili večkrat kaznovani, predvsem zaradi “uhajanja”, so bili izključeni: “imajo se odpustiti, oziroma predati postavnim zastopnikom”.

O skrajnih vzgojnih ukrepih je odločal ravnatelj, zato je verjetno, da niso bili pogosto uporabljeni, saj je Lampe veljal za blagega moža in strpnega katolika. Visoki cerkveni krogi, še posebej škof Mahnič, so mu očitali, da je celo preblag.²⁹

Lampe takole pravi o prej navedenih načelih, vzgojnih metodah in ukrepih: “Da je vzgoja po teh načelih dobra in plodovita, kažejo nam dosedANJI uspehi. Nad 400 dečkov je zavod vzgojil za življenje, odkar deluje. Večinoma ostanejo dobri in pošteni; nekateri pa neso iz zavoda slabe lastnosti, katere so prinesli semkaj, in ti delajo sramoto. Vsako delo človeško je nepopolno; tudi Marijanišče ne more vzgojiti angelov: zadovoljno je, da vzgoji nekoliko dobrih mladeničev. – Nekateri (7), ki so šli v srednje šole, so že duhovni, nekaj manj je učiteljev, kaki štirje so pa misijonarji, drugi trgovci, rokodelci, delavci. Mnogi pridejo pozneje kot krepki mladeniči ali mladi možje pokazat se predstojnikom, njim v veliko veselje.

Ne, delo za uboge dečke ni zastoj, vzgoja v Marijanišču ni brez sadu. (...). Zares, kaj bi bilo iz mnogih ubožnih dečkov, ki so letali po cestah in se potikali okrog brez varstva, ako bi ne prišli v zavod! Dandanes tožimo na vseh krajih, da so časi žalostni. Po pravic in resnici. Pa prav tako resnično je, da je teh slabih časov, da je raznih hudobij krivo pomanjkanje dobre vzgoje. Vse dere le za svojim veseljem; stariši puščajo, da hodijo otroci, koder hočejo. Ali, če že skrbe, skrbe samo za jed in obleko, za dušo se malo menijo. Pač ne more biti sad take vzgoje nikakor dober. Ali ni torej velika dobrota za

deželo, ako ima tak vzgojevalni zavod, kakor je Marijanišče v Ljubljani?”³⁰

Kot vsestransko in široko usmerjen človek, predvsem pa kot psiholog in filozof, se je Lampe zavedal pomena znanja in modrosti, ki sta po njegovem mnenju last vsega človeštva. Zato ga je potrebno prenašati na mladi rod z ljubeznijo in primerno vzgojo že v najzgodnejšem obdobju njihovega otroštva, saj bo le-ta s svojim delom v prihodnosti krojil usodo sveta.

Frančišek Lampe je zapustil sirotišnici ob smrti leta 1900 vso svojo dediščino, travnike na barju. Veliko bolj pomembna za Marijanišče pa je bila njegova zapuščina na pedagoško-vzgojnem področju, saj mu je uspelo v petnajstih letih vzgojiti in za njihov poklic usposobiti preko štiristo gojencev sirot.³¹

6. Družbeni in kulturni delavec

Frančišek Lampe je skušal na vseh področjih svojega delovanja vzbuditi ljubezen do evangeljskih vrednot, po katerih naj bi vsak človek z odprtostjo za transcendenco v polnosti uresničil sebe in ustvaril pravo osrečujočo kulturo, ki vključuje vse ljudi. V njegovih prizadevanjih lahko vidimo, da je znal s posebno občutljivostjo odgovarjati na znamenja tedanjega časa, v katerem so bile razmere zelo razburkane in ozračje velikokrat napeto zaradi načelno različnih pogledov na svet. Z izdajo svojih znanstvenih del, ki so bila dovolj poljudna za splošno uporabo, in literarno revijo *Dom in svet*, je Lampe skušal na splošno osveščati slovenski narod in tako pomagati pri razvoju splošnega blagra tedanje družbe. Ob vsem delu, ki ga je z veseljem opravljal, Lampe ugotavlja: “Ko sem bil še mlad, želel sem si, da bi znašel tak znanstven sestav, ki bi svet nad njim strmел. Sedaj pa vidim, da je najlepše na svetu, bližnjemu izkazovati dobrote.” Po naravi je bil Lampe rahločuten, obenem pa neizmerno radoveden in priden. Bil je vedno poln načrtov, zato o sebi pravi:

„Pri meni je v glavi kakor na jezu pred mlinom: neprestano šumi, prši, se iskri, voda dere in nobenega obstanka ni ...” Zaradi tega je o njem nastala predstava, da je njegovo delo nedodelano in razdrobljeno.

Pravo „dete njegovih bolečin” je bil *Dom in svet*. Povzročal mu je „mnogo težav, grenkobe in bojev”, a ga je zaradi tega tembolj ljubil. O njem takole pravi: „Tu podarjam svojemu narodu svoje moči, svoje veselje, svoje imetje in svoje življenje”.

Velik pomen je pripisoval umetnosti, zato je s svojimi estetskimi načeli skušal vplivati na umetnike. Lampe je bil prepričan, da samo globoko miselno delo rodi in vzdržuje umetnike. Zato zagovarja stališče, da je umsko delovanje umetniku notranje potrebno oziroma, da se mora umetnik stalno truditi za to, da bi se povzpел do samostojnega mišljenja. Samo tako bo lahko kaj dragocenega povedal tudi drugim. V pravdi o Gregorčičevih pesmih, ki jih je sprožila Mahničeva kritika, je Lampe zavzel stališče, da pravda ni več pravda, ampak je prepir, ki je v slovenski javnosti razburil duhove do te mere, da se je rodila strast, sovraštvo in zavist. Zato poudarja, da je zmeraj potrebno poslušati pamet in kliče k miru, slogi, razumnosti in bratovski ljubezni. V politiki mu je šlo bolj za idejo kakor za politično združevanje. Sam je v pogovorih večkrat izrazil strah, da utegne politika odvrniti od znanstvenega in umetniškega dela veliko sposobnih delavcev in da ima politični boj v sebi koruptne kali. Na prvem katoliškem shodu 1892 v Ljubljani je nasproti brezkompromisni katoliški smeri pomirljivi Lampe pisal, da katoliški shod ne sme biti neprehodni zid, ki bi ločil Slovence na dve strani, ampak mora biti prijazen in miren kaŹipot vsem Slovencem.³² S čudovito vnemo je Lampe gojil srčno kulturo, kakor bi slutil, da je nujno zvezana s pravim kulturnim delom.

Francišek Lampe je s svojim bogatim življenjskim pričevanjem ena pomembnejših

osebnosti oziroma gradnikov v razvoju slovenske zgodovinske, kulturno-duhovne in nacionalne zavesti. S svojo dejavnostjo je namreč intenzivno posegel na področja znanstvenega, pedagoškega in uredniškega dela. Zaoral je prve brazde na polju slovenske psihologije, ustvaril je slovenski filozofski jezik, podal poljudno razlago Svetega pisma, podaril imenitni *Dom in svet*, s katerim je vzbudil zanimanje za znanost, leposlovje in umetnost ter za lepoto domačih krajev in umetnin med najširše sloje. Poleg tega je vzgojil tudi vrsto mladih kulturnih delavcev. Vrednost njegovega dela je predvsem v tem, da je dvignil splošno kulturno stopnjo slovenskega naroda.³³

Źivljenjski zgled, ki nam ga s svojim prizadevanjem za ljubezen in odkrivanje resnice daje Francišek Lampe, je gotovo aktualen v vseh časih, tudi danes. Spoznavanje takšnih osebnosti, ki so gradile našo narodnost v perspektivi krščanske kulture ljubezni, pa je lahko tudi priloŹnost, da ponovno ovrednotimo njegovo vlogo v slovenski narodni in kulturni zgodovini. Kajti le takrat, ko poznamo pot, ki nas je pripeljala v sedanost, lahko jasno in razumno načrtujemo tudi svojo srečnejšo prihodnost.

1. Prim. F. Kralj, *Primorski slovenski biografski leksikon*, Goriška Mohorjeva druŹba, Gorica 1982-1985, 239.
2. Prim. M. Smolik, F. Jerman, *Enciklopedija Slovenije*, ZaloŹba Mladinska knjiga, Ljubljana 1992, 95.
3. Prim. F. Kralj, *Primorski slovenski biografski leksikon*, Goriška Mohorjeva druŹba, Gorica 1982-1985, 240.
4. Prim. M. Ogrin, *Slovenska literatura v luči načel in prakse katoliškega vrednotenja*, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1998, 83.
5. Prim. A. Ušeničnik, *Slovenski biografski leksikon*, Zadrudna gospodarska banka, Ljubljana 1925-1932, 612.
6. Prim. M. Smolik, F. Jerman, *Enciklopedija Slovenije*, ZaloŹba Mladinska Knjiga, Ljubljana 1992, 95.

7. Prim. F. Kralj, *Primorski slovenski biografski leksikon*, Goriška Mohorjeva družba, Gorica 1982-1985, 240.
8. F. Lampe, *Cvetje s polja modroslovskega*, Ljubljana 1898, 4.
9. Prim. F. Lampe, n. d., 4-5.
10. F. Lampe, n. d., 58.
11. F. Lampe, *Dušešlovje*, Matica Slovenska, Ljubljana 1890, 30.
12. Prim. F. Lampe, *Vvod v modroslovje*, Matica Slovenska, Ljubljana 1887, 60.
13. Prim. J. Juhant, *Filozofske vsebine in njihov idejni vpliv, v: Cerkev, kultura in politika 1890-1941* (1993), 122.
14. Prim. M. Ogrin, *Slovenska literatura v luči načel in prakse katoliškega vrednotenja*, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1998, 109.
15. F. Lampe, *Vvod v modroslovje*, Slovenska matica, Ljubljana 1887, 96-97.
16. F. Lampe, n. d., 98.
17. F. Lampe, n. d. 98.
18. Prim. M. Ogrin, *Slovenska literatura v luči načel in prakse katoliškega vrednotenja*, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1998, 83.
19. F. Lampe, *Cvetje s polja modroslovskega*, Ljubljana 1898, 231.
20. F. Lampe, n. d., 245.
21. F. Lampe, *Cvetje s polja modroslovskega*, Ljubljana 1898, 262.
22. Prim. M. Ogrin, *Slovenska literatura v luči načel in prakse katoliškega vrednotenja*, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1998, 103.
23. Prim. R. Romih, *DIC 1882-1997: zbornik ob 115-letnici Marijanišča in 50-letnici Dijaškega doma Ivana Cankarja*, Ljubljana 1997, 15-18.
24. F. Lampe, *Marijanišče*, Marijanišče (Collegium Marianum), Ljubljana 1898, 27-28.
25. F. Lampe, n. d., 28.
26. F. Lampe, n. d., 29-30.
27. F. Lampe, *Marijanišče*, Marijanišče (Collegium Marianum), Ljubljana 1898, 30.
28. F. Lampe, n. d., 30.
29. Prim. R. Romih, *DIC 1882-1997: zbornik ob 115-letnici Marijanišča in 50-letnici Dijaškega doma Ivana Cankarja*, Ljubljana 1997, 20-22.
30. F. Lampe, *Marijanišče*, Marijanišče (Collegium Marianum), Ljubljana 1898, 30-31.
31. R. Romih, *DIC 1882-1997: zbornik ob 115-letnici Marijanišča in 50-letnici Dijaškega doma Ivana Cankarja*, Ljubljana 1997, 26.
32. Prim. F. Kralj, *Primorski slovenski biografski leksikon*, Goriška Mohorjeva družba, Gorica 1982-1985, 242.
33. Prim. A. Ušeničnik, *Slovenski biografski leksikon*, Zadrúžna gospodarska banka, Ljubljana 1925-1923, 613.